

Posudek oponenta

Habilitační práce: Mgr. Milan Petkanič, PhD., Kierkegaardova existenciální etika (vybrané aspekty). FF TU v Trnavě 2021, stud. obor 2.1.2 systematická filosofie

Předloženou habilitační práci Mgr. M. Petkaniče, PhD. tvoří soubor pěti studií (4 již byly publikovány, 1 vyjde v překladu). Tyto studie reflektují rozličné aspekty Kierkegaardova etického myšlení, společně však tvoří poměrně kompaktní podobu výpovědi. Celek lze považovat za významný příspěvek k hlubšímu zhodnocení tématu. Lze předeslat, že žádná ze studií není pouhým referátem, ale vždy autor osvědčil vynikající orientaci v problematice i schopnost kritického zhodnocení jak samotného díla Kierkegaardova, tak i dosavadních pokusů o jeho interpretaci.

V úvodní metodologické pasáži autor uvádí, že záměrně neusiloval o završující výpověď, ale raději zvolil vytvoření přehledu klíčových problémů, s nimiž se musí pokus o uchopení Kierkegaardova etického myšlení vypořádat. Zde je ovšem otázkou, zda není škoda, že autor volil cestu (jak sám upozorňuje) zachování původnosti zahrnutých textů (až na nezbytné aktualizace a doplňky) s tím, že zásadní monografie bude následovat. Náčrt této připravované syntézy je zde ovšem v závěru práce nabídnut – v podobě velmi pozoruhodného kritického nárysu (viz dále).

Pokud se máme stručně vyjádřit k jednotlivým částem předložené práce, je třeba předeslat, že v žádném případě nejde o nahodilý agregát pěti textů, ale jedná se o soubor vnitřně tematicky kontinuální a graduující. Prvá ze studií se zaměřuje na klíčové kategorie Kierkegaardova etického myšlení – *volbu* (resp. volbu sebe sama) a *vášeň*. M. Petkanič tyto kategorie interpretuje v kontextu rozumění tomu, jak Kierkegaard charakterizuje lidskou existenci a odtud i lidskou schopnost rozlišování mezi dobrem a zlem.

Nacházíme zde Petkaničovo upozornění na Kierkegaardovu vědomou distanci od Hegela,¹ aby směřoval i k pokusu o konfrontaci s myšlením Sartrovým. Zde je nesporně cenným upozorněním poznámka o zdánlivosti jisté podobnosti v pojetí obou autorů (morální relativismus). Autor zdůrazňuje, že Kierkegaard nepochybuje o existenci absolutních hodnot, ovšem proniknout k nim lze jedině subjektivně (objektivní poznání na této úrovni možné není).

---

¹ Zde by snad mohlo být také zvaženo, jak je tomu s Kierkegaardovým odstupem od inspirace schopenhauerovské.

Zde nachází Petkanič i jistou paralelu s myšlením Franklovým; snad bychom se ovšem mohli ptát i na porovnání s názory Jaspersovými (popř. i Levinasovými?).

Originálním přínosem je Petkaničovo propojení tématu realizace volby s poznámkou o Kierkegaardově vývoji pohledu na realizaci náboženské dimenze lidského života (ostatně zajímavá je i Kierkegaardova hra s pseudonymem Climacus²). Tyto pasáže jsou i svorníkem se závěrečnou studií o společenské a politické dimenzi lidského života v Kierkegaardově kritickém výkladu.

Další ze studií pokračuje hlubším rozborem pojmu vášně – s výchozím upozorněním na důležitost rozlišení mezi běžným a „kierkegaardovským“ užíváním tohoto pojmu jakožto synonyma vůle k existenci a tedy i podmínkou osobní morální a náboženské integrity.

V kontextu této studie se před námi může otevírat otázka po konkrétnější podobě Kierkegaardovy antropologicky koncipované ontologie. Text se zaměřuje na přiblížení možných významů kategorie existence v Kierkegaardově myšlení (s tím, že zde nacházíme zdroj jinými autory následně reflektovaného rozlišování mezi pravou a nepravou existencí v kontextech moderní doby). M. Petkanič zde nabízí i velmi cenné pasáže, které se zaměřují na korekci jistých dezinterpretací Kierkegaardova odkazu (problém pravdy a subjektivity). Tato část studie je cestou k hlubšímu porozumění spjatosti Kierkegaardova existenciálního myšlení s náboženskou vírou – přes upozornění na důležitost vášně (požadavek odvahy k víře). M. Petkanič se v těchto souvislostech velmi pozoruhodně vyrovnává znovu s konfrontací Kierkegaard – Sartre.

Třetí studie řeší otázku Kierkegaardova ztotožnění lásky a povinnosti. Toto téma následně slouží na více místech k obhajobě přesvědčení, že Kierkegaardova etika je etikou deontologickou (včetně obsaženého srovnání s etikou Kantovou – autonomní vs. heteronomní pojetí). Konkrétněji se studie zaměřuje na výklad vnitřně diferencovaného Kierkegaardova pojetí lásky (od citu přes potřebu k povinnosti a ctnosti). I v následné studii je toto téma dále rozvíjeno směrem k upozornění, že přes zdánlivou neslučitelnost oněch variant lásky je Kierkegaardovo pojetí třeba chápat jako jednotu komplementárních aspektů téhož. Téma rozvíjí i další studie, řešící interpretaci kategorie lásky v Kierkegaardově pojetí z poněkud jiné perspektivy – z otázky její realizační symetrie. I zde nalzáme upozornění na nebezpečí zjednodušujících interpretací. Proto Petkanič zpracoval hlubší ponor do Kierkegaardových

---

² K tomu viz např. Marek, *Anti-climacus: Kierkegaard's servant of the Word*, in Stewart, Nun (eds.), *Kierkegaard's Pseudonyms ...*, 2015.

rozprav (Skutky lásky). Erudovaná analýza vyúsťuje v konstatovaní, že je treba túto časť Kierkegaardova myšlienkového odkazu chápať ako svéráznou dialektiku lásky. Pravá láska v abstraktnejší duchovnej oblasti je symetrická, v konkrétnom živote a v konkrétnych situáciách však symetrie není možná, ba nebola by snad ani správna (s. 83).

Konečne posledný ze zařazených textů je pokusem odpovědět na otázku, co se myslí apolitickostí Kierkegaardovy filosofie existence. V Petkaničově pohledu je právě tato charakteristika zcela integrální součástí Kierkegaardova myšlení. Jde o vyjádření principiálně apolitického Kierkegaardova životního postoje člověka usilujícího o autentické křesťanství. V kontextu kritiky dosavadního bádání v této oblasti přibližuje Petkanič ilustračně tři víceméně redukcionistické interpretace: Kierkegaard jako konzervavec (až royalista) a antidemokrat, Kierkegaard – liberál (zejm. ve vztahu k instituci církve a státu) a dokonce Kierkegaard jako latentní socialista. V kritice těchto pokusů Petkanič vychází právě z Kierkegaardova proklamovaného apolitického postoje. Nespokojuje se však s tímto vágním konstatováním, ale nabízí velmi dobře podloženou kritiku pokusů zveličovat marginální aspekty Kierkegaardových textů. Kierkegaard v Petkaničově podání proto především není člověkem politického diskursu, ale tím, kdo odmítá a kritizuje politiku vůbec. Politika je podle Kierkegaarda marnou (a v posledku egoisticky motivovanou) snahou o změnu lidské existence cestou změny společenských poměrů. Zde nutně dochází k rostoucímu rozporu mezi konkrétním člověkem a abstraktním (leč vládnoucím) davem. Hodnota individuální existence je v moderní společnosti potlačena ve jménu abstrakce. Kierkegaard právě z tohoto rozlišení mezi skutečnou (individuální) existencí a její na kvantitativních parametrech založené náhražce vyvozuje jak negativní stanovisko vůči možnosti společenského pokroku, tak i svůj kritický poměr k institucím. Formalizace a institucionalizace náboženského života je podle něj přímou překážkou lidské potřeby vnitřního vášnivě aktivního ztotožnění (nebo i zklidněného spočinutí? – Komenský?) jako uskutečnění svobodné lidské existence.

Velmi zajímavé pasáže vznikly i na základě zhodnocení Kierkegaardových deníkových záznamů o revolučním roce 1848. M. Petkanič zde zpracoval reflexi Kierkegaardova vývoje názoru na otázku vztahu náboženství a státní moci (s. 95 an.). V porevolučních letech se totiž konkretizoval odmítavý Kierkegaardův postoj k instituci státního náboženství. Je zde interpretován jako výslednice zmíněného obecnějšího problému davovosti a role veřejného mínění, které by vedly ve svých důsledcích ke zhoubě autentického náboženského života (ostatně i stát chápe Kierkegaard jako entitu určenou pouze kvantitativně). Kierkegaard proto požadoval zásadní „zprivatizování“ náboženského života.

Právě zde M. Petkanič spatřuje odpověď na onu úvodní otázku po pravé podobě Kierkegaardovy praktické filosofie a politického myšlení. Kierkegaardův boj za návrat k autentickému (tedy osobnímu a prožitkově založenému) křesťanství považuje za jediný (ovšem zásadní) politický počín S. Kierkegaarda. Požadavek odluky církve od státu je nepochybně požadavkem politickým, současně je však cestou k uskutečnění apolitického cíle. I toto je velmi zajímavé zjištění předložené Petkaničovy práce.

Na kritice dezinterpretací staví i poslední část Petkaničovy práce, která je současně i jakýmsi představením připravované ucelené monografie. Zde autor kritizuje a odmítá interpretační redukcionismus. Ona časté jednostranné interpretace Kierkegaardova myšlení především zapomínají na stále přítomný Kierkegaardův odpor vůči metafyzice. Petkanič proto nabízí přístup, který zdůrazňuje pluralitní a tím i provokující charakter Kierkegaardovy etiky. Ve zkratce tak zde nacházíme 5 variant (s. 108), které sice jsou vzájemně nepřevoditelné, ale některé charakteristiky jsou v Kierkegaardově úvahách o etice a morálce trvale přítomny a tvoří tak jakési jádro - deontologickou verzi etického myšlení. Jde tedy o Petkaničův pozoruhodný nástin pokusu prokázat i přes variabilitu forem kompaktnost celku Kierkegaardovy etiky (a tedy i jeho myšlení filosofického). To však již bude tématem dalšího zpracování.

Celkově nyní můžeme konstatovat, že M. Petkanič osvědčil svoji kompetenci a erudovanou schopnost tvůrčího uchopení tématu, které je pro něj předmětem dlouhodobého intenzivního badatelského zájmu. Předložená habilitační práce zcela splňuje formální i obsahové nároky, které jsou na tento druh textů kladeny. Proto ji doporučuji k obhajobě v habilitačním řízení a současně plně podporuji kladný závěr téhož.

Brno, 12.11. 2021

prof. PhDr. P. Jemelka, Dr. (MU Brno)